

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Noemi Bravená

**Ježíš Kristus, bratr a bližní jednají na mém místě.
Zástupnost v teologii Dietricha Bonhoeffera.**

Jesus Christ, Brother and Neighbour Act in My Place. Deputyship in
Dietrich Bonhoeffer's Theology

Autoreferát doktorské disertační práce

Praha, 2009

Předkladatel doktorské disertační práce: ThDr. Mgr. Noemi Bravená
Doktorský studijní program: Teologie
Studijní obor: Husitská teologie

Školitel: prof. ThDr. Ján Liguš, Ph.D.

Oponenti doktorské disertační práce:¹ .....

.....

.....

.....

Obhajoba disertační práce se koná dne² .....

v.....na.....

.....

.....
před komisí pro obhajobu disertační práce. Předsedou komise byl
jmenován

.....

**Předseda
oborové rady:**

**Děkan
fakulty:**

---

¹ Vyplní oddělení vědy

² Vyplní oddělení vědy

Doktorská disertační práce s názvem „Ježíš Kristus, bratr a bližní jednají na mém místě. Zástupnost v teologii Dietricha Bonhoeffera.“
vznikla za částečné podpory
GAUK č. projektu 18308
„Zástupnost v teologii Dietricha Bonhoeffera.“

Všechno etické úsilí pak má za cíl, abych byl dobrý a aby svět byl dobrý - mým přičiněním. Jakmile se však ukáže, že tyto skutečnosti - „já a svět“- jsou součástí zcela jiné poslední skutečnosti, totiž skutečnosti Boží, skutečnosti Stvořitele, Smírce a Vykupitele, pak se na etický problém díváme pod zcela jiným zorným úhlem. Potom není nejdůležitější, abych se stal dobrým, ani aby se stav světa mým přičiněním zlepšil, nýbrž aby se všude jako poslední prokazovala skutečnost Boží.

Dietrich Bonhoeffer

ÚVOD

Dietrich Bonhoeffer (1906-1945) patří k nejvýznamnějším světovým teologům 20. století a svým svědeckým křesťanským životem i teologickým odkazem ovlivnil velmi hluboce životy teologů, laiků, křesťansky věřících a dokonce i těch, kteří vyznávají jinou víru. Zatímco v Československu byla zkoumána především Bonhoefferova teologie kříže a následování, nyní mohou teologickou diskusi obohatit jeho ekleziologicko-etické a christologické myšlenky, které jsou v České republice velmi málo známé. Na tyto texty se zaměřuje předkládaná disertační práce s názvem *„Ježíš Kristus, bratr a bližní jednají na mém místě. Zástupnost v teologii Dietricha Bonhoeffera“*.

Jak již název napovídá, jedná se o systematicko-teologické zkoumání, které chce poukázat na provázanost této teoretické disciplíny s praktickým životem člověka.

Téma jednání místo druhého (die Stellvertretung) se ukazuje jako velmi aktuální problém ve společenství církve, v rodině i celkově ve společnosti. Jistě jsme všichni v životě použili větu: „Nemohl bys mě zítra zastoupit v práci?“ Tyto a podobné otázky jsou přímým dokladem toho, že tato problematika je relevantní pro každého z nás. Mnohdy si neuvědomujeme, že zástupce je někdo, kdo ovlivňuje náš život tím, že vstupuje do konkrétní situace a vykonává po určitý čas činnost v náš prospěch nebo nepospěch. Zástupcem může být rodič, nadřízený,

prezident, bratr nebo sestra v církvi, farář, biskup aj. Zastupovanými jsou jednotlivci, skupina lidí, stát nebo lidstvo. Řečeno slovy Christofa Gestricha: „Svět je plný zástupnosti,“ které „však mají zcela odlišnou kvalitu a dimenzi.“³ A právě kvalitativní rozlišení jednotlivých aktů zástupnosti se jeví jako velmi aktuální.

Zkoumaná problematika má interdisciplinární charakter, v němž jde o obsahově-věcné propojení teologických oborů s jinými humanitními vědami, zejména v rámci pojednání zastupování druhého ve společenském kontextu ve světě.

Jednání místo druhého má svůj teologický základ v osobě a díle Pána Ježíše Krista. Toto téma souvisí proto i s reflexemi, které upozorňují na užší sepjetí christologie a trinitologie, jakož i vztažnost k dnešnímu člověku (Zdeněk Kučera, Zdeněk Trtík, Christof Schwöbel, aj.). Proto je důležité nejen soteriologické zhodnocení činnosti Pána Ježíše Krista, ale i přiblížení jeho osoby jako zástupce člověka před Bohem. Řečeno slovy Bonhoeffera: „Teprve tam, kde poznávám osobu toho, která toto dílo koná, začínám rozumět jeho dílu.“⁴

---

³ GESTRICH, CHRISTOF. *Christentum und Stellvertretung : Religionsphilosophischen Untersuchungen zum Heilsverständnis und zur Grundlegung der Theologie*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2001. 473 s. ISBN 3161474961, citováno ze s. 2.

⁴ BONHOEFFER, DIETRICH. *Berlin 1932-1933*. In Nicolaisen, C.; Scharffenorth, E.-A. (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke*, 12. sv. (DBW 12). 1. vyd. Gütersloh : Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 1997. 629 s. ISBN 3-579-01882-5, cit. ze s. 290.

Téma je zpracováno chronologicky na základě Bonhoefferových textů z jeho tří teologických období.⁵ Vzhledem k tomu, že autorovy texty vykazují na některých místech duplicitní, nejednotný nebo parciální charakter, pojednávám některé texty buď současně nebo na základě selektivně tématického postupu (4. a 5. kapitola).

Předložené zkoumání je založeno na primárních pramenech podle nového kritického vydání všech Bonhoefferových textů.⁶ Zejména se soustřeďuji na autorovu disertaci *Sanctorum communio*, habilitaci *Akt a bytí*, přednášku *Podstata církve, Stvoření a pád*, *Přednášku o christologii*, díla *Následování*, *Pospolitý život*, *Etika* a listy z vězení. V některých souvislostech odkazuji na české překlady děl *Následování*, *Etika a Na cestě ke svobodě*. *Listy z vězení*. K širšímu znázornění systematicko-teologické problematiky pracuji se sekundární i jinou literaturou.

Celkově disertace sledovala pět cílů: Prvním bylo systematicko-teologicky pojednat o různých teologických aspektech, obsahu, významu i kontinuálním vývoji problematiky zástupného jednání napříč celým Bonhoefferovým teologickým odkazem. Tento pokus dosud nebyl uskutečněn v české ani světové literatuře a předložené zkoumání nabízí

---

⁵ Prvním teologickým obdobím je Bonhoefferovo univerzitní působení v Berlíně (1927-1934). Druhé období je spjato s autorovou ilegální činností a učitelskou praxí v kazatelských seminářích ve městech Finkenwalde a Zingst (1935-1938). Do třetího časového úseku, který je předmětem zkoumání, náleží texty spjaté s obdobím před autorovým uvězněním a s jeho vazbou (1939-1945).

⁶ Primárními prameny míním 17ti svazkové kritické vydání Bonhoefferových děl (*Dietrich Bonhoeffer Werke*) z 80.-90. let 20. století.

aktuální systematicko-teologické pohledy na Kristovo dílo spásy, jehož součástí je i jednání místo druhého v církvi, v rodině i v občanském soužití ve světě.

Druhý cíl byl zaměřen na explikaci a vymezení teologických obsahů jednotlivých pojmů a na jejich širší souvislosti. Tím jsem sledovala novou interpretaci Bonhoefferova celkového teologického odkazu v české teologické diskusi.

K výše uvedeným souvislostem se vztahuje i třetí cíl předloženého zkoumání, a tím bylo reflektovat zástupné jednání v každodenním životě člověka v rámci *iustitia civilis*, která je také podřízena Kristovu panství nad církví, světem i všedním životem člověka. Tato skutečnost je analogicky rovněž vystižena ve formulaci Zdeňka Kučery „teologie prostého života“. Tím jsem sledovala poukázání na širší ekumenickou dimenzi Bonhoefferovy teologie, což je v souladu s teologickou orientací HTF UK.

Předložená disertace sledovala také čtvrtý cíl, a tím bylo prokázat a nově aktuálně vyjádřit teologickou platnost významu Chalcedonense, pro pozitivní rozvíjení Kristovy přítomnosti v církvi jako povýšeného i poníženého Bohočlověka (Tolstoj, Dostojevskij atd.), tak, jak tomu porozuměl Bonhoeffer.

Poslední záměr směřoval k širšímu systematicko-teologickému kritickému pojednání o zástupnosti v Bonhoefferově teologii, jak se s ní

Ize setkat v dílech některých evropských teologů, nevyjímaje ani teology CČSH.

Co se týče metody, zvolila jsem tématicko-chronologický postup, tzn. obsah každé kapitoly v sobě zahrnuje hlavní důrazy zástupnosti v časovém sledu podle let vzniku primárních pramenů v jednotlivých Bonhoefferových teologických obdobích. Výjimku tvoří kapitola 4. a 5., v kterých jsem zvolila pouze tématický postup a vycházím v nich z Bonhoefferových děl, která spadají časově do jednoho nebo druhého období. Primární prameny byly zpracovány analytickou metodou. Výsledky jednotlivých analýz byly potom spojeny syntézou a teologickou explikací, která vyústila deduktivním procesem ve významové závěry. Souhrnně lze říci, že při zpracování všech textů byla použita analýza, syntéza, explikace a dedukce.

OBSAH A STRUKTURA PRÁCE

Disertační práce je členěna podle obsahově-věcných celků do osmi kapitol, z nichž každá je dále rozdělena na více podkapitol a končí shrnutím nejdůležitějších poznatků určité zkoumané oblasti. První kapitola s názvem „1. Zástupnost jako aktuální teologický problém“ se zaměřila na relevanci a aktuálnost zkoumání zástupného jednání v současné teologické diskusi. Bylo vyzdviženo celkem pět hlavních důvodů, proč má teologie věnovat pozornost tomuto tématu. Prvním důvodem je skutečnost, že každý z nás jedná místo druhého nebo je sám zastupován jinými lidmi, proto by člověk měl rozumět šíři jednání, jehož je součástí.

Druhým podnětem je po staletí pokládaná otázka, jak přesně uchopit a aktuálně nově interpretovat život a dílo Pána Ježíše Krista jako Spasitele ve vztahu k praktickému životu člověka.

Třetím argumentem je, že naše problematika zasahuje do všech teologických i některých neteologických oborů, a proto by ji mělo být porozuměno ze všech možných perspektiv.

Aktuální jsou také stále sílící hlasy některých teologů po užším propojování teologických disciplín, obzvláště christologie a trinitologie, jakož i nových explikací starocírkevních vyznání víry (Kučera, Trtík, Pospíšil, Schwöbel, aj.).

Posledním zdůvodněním nutnosti hlubší reflexe této problematiky na konkrétním teologickém systému je aktuálnost Bonhoefferovy teologie, a to převážně těch textů, které souvisí se zástupným jednáním a nejsou přeloženy do českého jazyka, příp. jsou spojovány s liberální teologií bez docenění hlubšího teologického přínosu (1. Zástupnost jako aktuální teologický problém“, s. 15 – 24).

Obsah druhé kapitoly shrnuje její název „2. Současný stav bádání“ (s. 25 – 51), v které se systematicko-teologicky vyrovnávám se současnou diskusí o pojetí zástupnosti v Bonhoefferově teologii, jak jí porozuměli evropští protestantští i katoličtí teologové (Sölle, Gollwitzer, Feil, Gestrich, Liguš, Lichtenberger, Menke, Abromeit, Stölting, von Lengerke a Hartmann). Také reflektuji teologicky analogické důrazy mezi Bonhoefferovou teologií a teology CČSH (Spisar, Trtík, Kučera). Z předložené diskuze vyplývá i přínos této práce.

„3. Bonhoefferovo téma v historicko-teologické retrospektivě“ (s. 52 – 59) je nejkratší kapitolou disertační práce a její záměr je uvést čtenáře do některých teologických i biblických indicií, které existují mezi Bonhoefferovým pojetím zástupnosti, Anselmovou satisfakční teorií, Lutherovou naukou o iustitia imputata a aliena a Ritschlovým rozdělením zástupnosti na exklusivní a inklusivní. Společně s tím upozorňuje třetí kapitola na vliv liberálního teologa Reinholda Seeberga, pod jehož vedením Bonhoeffer napsal disertační práci,

v které analogicky se svým učitelem definuje soteriologické jednání Ježíše Krista jako zástupnost „ve vině a trestu“.⁷

Následující kapitoly tvoří hlavní jádro mého zkoumání a soustřeďují se výlučně na jednotlivé aspekty jednání místo druhého v Bonhoefferově teologii. I zde je dodržena určitá vnitřní chronologie, tzn. nejdříve se věnuji Adamovu pádu do hříchu, dále zástupnému jednání u Mojžíše, Pavla a Ježíše Krista, následně pak situaci v dnešní církvi a ve světě.

Kapitola „4. Antropologicko-hamartologický aspekt Bonhoefferovy zástupnosti“ se vyrovnává s problematikou prvního člověka, Adama, po pádu do hříchu a s etickými důsledky, které z nedodržení příkazu daného Stvořitelem plynuly pro jeho život. Jedná se o pojmy: „rozdvojenost (die Entzweiung)“, „rozpolcenost (der Zwiespalt)“, ztráta svobody, „vina (die Schuld)“, „sobectví (die Ichsucht)“, „svědomí (das Gewissen)“, „stydlivost (die Scham)“ a „osamělost (die Einsamkeit)“. Se zkoumaným tématem tato kapitola velmi úzce souvisí, protože představuje zastupovaného člověka před Bohem. Adam je nejenom prvním člověkem, nýbrž také jednotlivcem i kolektivní osobou, je místem, kam vstupuje Ježíš Kristus a mění staré lidstvo v nové tak, že všechny důsledky pádu člověka nese na svém těle a umožňuje jejich překonání. Bonhoefferovi se v této souvislosti nejedná o teoretické

---

⁷ BONHOEFFER, DIETRICH. *Sanctorum communio : Eine dogmatische Untersuchung zur Soziologie der Kirche*. In Bethge, E.; Feil, E. a další (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke*. 1. sv. (DBW 1). 1. vyd. München : Chr. Kaiser Verlag, 1986. 344 s. ISBN 3-459-01614-0, cit. ze s. 99.

vysvětlení unde malum, ale o „reálné překonání zla na kříži“, které „se ptá na odpuštění viny a smíření padlého světa“.⁸ Tím, že pochopíme hloubku viny i všech etických důsledků pádu do hříchu, vyvstane velikost Kristova zástupného jednání, které dějiny teologie mnohdy zúžily na zástupnou smrt na kříži.

V páté kapitole se soustřeďuji na Bonhoefferovo pochopení jednání biblických postav, které ve výjimečné situaci dosvědčují svou víru zástupným jednáním pro druhé, a to v podobě přímělných modliteb, jejichž obsah ukazuje, do jaké hloubky sahá zástupný čin. Abraham se přímělnává u Hospodina za hříšnou Sodomu (Gn 18,16 n.), Mojžíš za hřešící Izrael (Ex 32,31-32) a apoštol Pavel obhajuje lid, z kterého sám pocházel (Ř 9,1-5). Také Pán Ježíš Kristus jedná ve prospěch Izraele tím, že do svého jednání zahrnuje všechny zlořečené kvůli zákonu (Ga 4, 4-5, aj.). („5. Biblicko-dějinné hledisko jednání místo druhého“, s. 79 – 88).

V šesté kapitole se zaměřuji na Kristovo jednání místo hříšného člověka („6. Christologicko-soteriologický základ zástupnosti“, s. 89 – 117). Jím je celé dílo Božího Syna, tzn. inkarnace, zástupné naplňování zákona, utrpení, oběť na kříži i zmrtvýchvstání, které jsou nemyslitelné bez Boží lásky k hříšnému lidstvu. Kristova zástupná činnost pokračuje i po jeho oslavení, a to až do parusie. Na pozadí myšlenky Kristus jako

---

⁸ BONHOEFFER, DIETRICH. *Schöpfung und Fall*. In Rüter, M.; Tödt, I (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke*, 3. sv. (DBW 3). 1. vyd. München : Chr. Kaiser Verlag, 1989. 195 s. ISBN 3-459-01814-3, cit. ze s. 113.

vere Deus vere homo Bonhoeffer nově nahlíží význam Chalcedonense a dotahuje jej ekleziologicky. Nově proto, že se neptá po vztahu božské a lidské přirozenosti v Ježíši Kristu, ale po vztahu Bohočlověka a Pavlova pojmu *homoíoma sarkos*. Na analogii tohoto vztahu založil Bonhoeffer i svou reflexi o *Christus praesens*, který je i v naší skutečnosti povýšeným, oslaveným a poníženým Bohočlověkem pro-me a zároveň i přítomným v církvi jako „Slovo“, „Svátost“ a „Sbor“. Tím se Bonhoeffer vymezil vůči učení o ubikvitní nauce (Luther), *extra calvinisticum* (Kalvín) i *ubivolipraesentia* (Chemnitz). Unikátně tak Bonhoeffer představil Božího Syna jako zástupce člověka na základě otázky „Kdo je Kristus?“⁹

Text následující kapitoly („7. Ekleziologicko-etické pojetí jednání na bratrově místě“, s. 120 - 134) se soustřeďuje na církev jako „nové lidstvo (*neue Menschheit*)“, „kolektivní osobu (*die Kollektivperson*)“, „společenství lásky (*die Liebesgemeinschaft*)“, které se projevuje v církevním životě vzájemnou „sounáležitostí (*Miteinander*)“ jednotlivce s celkem, „činným jednáním jednoho pro druhého (*Füreinander*)“, a to službou lásky, přímělnými modlitbami, zpovědí a absolucí v rámci církevního společenství. Sounáležitost i všechny činnosti pro druhého jsou myslitelné pouze ve spojení se zástupným jednáním. Jako součást christologického aspektu nalezneme specifický důraz, který dosud

---

⁹ BONHOEFFER, DIETRICH. *Berlin 1932-1933*. In Nicolaisen, C.; Scharffenorth, E.-A. (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke*, 12. sv. (DBW 12). 1. vyd. Gütersloh : Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 1997. 629 s. ISBN 3-579-01882-5, cit. ze s. 282n.

v literatuře o Bonhoefferovi nebyl zmíněn, totiž, že zástupné jednání jako součást následování Krista je obsaženo i v některých Ježíšových blahoslavenstvích, včetně lásky k nepříteli. S jednáním místo druhého souvisí i myšlenka Kristem ponechaných utrpení ve světě, která mají být naplněna částí Kristovy církve do parusie (Ko 1,24). Závěrečné myšlenky sedmé kapitoly jsou věnovány specifické Bonhoefferově nauce o Božích mandátech (církve, rodina, práce a vrchnost), v rámci kterých se děje také zástupné jednání.

Poslední osmá kapitola nazvaná „8. Sociálně-etický pojem zástupnosti v rámci *iustitia civilis*“ (s. 150 – 163) zkoumá jednání místo druhého v občanském životě společně s etickými předpoklady takového jednání, kterými jsou „oddanost druhému (*die Hingabe*)“, „zodpovědnost (*die Verantwortung*)“, „jednání přiměřené skutečnosti (*wirklichkeitsgemäßes Handeln*)“, přejímání vin druhých, „svoboda (*die Freiheit*)“, „poslušnost (*der Gehorsam*)“ a „hranice (*die Grenze*)“ zodpovědného jednání.

Po osmé kapitole následuje „Závěr“ (s. 165), „Německé shrnutí“ (s. 168), „Jmenný rejstřík“ (s. 170) a „Použitá literatura“ (s. 171).

TEORETICKÝ A PRAKTICKÝ PŘÍNOS PRÁCE

Předložená disertační práce představuje první obsáhlejší pojednání o systematicko-teologické problematice zástupnosti v české reflexi. Je také prvním komplexním zpracováním Bonhoefferovy problematiky jednání místo druhého, které má svou vnitřní obsahovou strukturou i kompaktností širší mezinárodní význam.

Specifický teologický přínos se ukazuje i v tom, že jako první tato práce nabízí stručný nástin vztahu mezi Bonhoefferovým pojetím zástupného jednání a teologickými explikacemi Kristova díla spásy u teologů CČSH.

Kromě toho tato práce ukazuje na hlubokou, sociálně sociologickou i sociálně-etickou souvislost mezi biblickou zvěstí o pádu člověka do hříchu a lidským soužitím ve světě. Bez toho, aniž by si to sekularizovaný člověk plně uvědomoval, je určován ve svém životním zaměření Adamovým pádem – je jím zatíženo jak soužití rodin, tak i všechny společenské poměry v současném světě. Zde se ukazuje i praktický přínos v definování zástupného jednání jako součásti občanských povinností a jejich vztahu k zodpovědnému jednání, které má své důsledky daleko širší, než si člověk uvědomuje. Např. lékař jedná zástupně svou zodpovědností za svou konkrétní specializaci, ale i za lékařské poznání všeobecně. Svým činem neovlivňuje pouze

konkrétního jednotlivce v určitou dobu, ale jeho čin je nadčasový a ovlivňuje další generace.

Praktický přínos této práce vidím také v důrazu na hluboký význam církevního společenství (*sanctorum communio*) pro mezilidské soužití. Tam, kde je přítomna duchovní láska (*agapé*), si lidé vzájemně pomáhají, přijímají se, respektují se ve svých silných i slabých stránkách a dokáží si vzájemně odpouštět. Láska, kterou vytváří v církvi Duch Svatý skrze Boží slovo, které aktualizuje *Christus praesens*, mění vztahy mezi věřícími a uschopňuje je ke službě druhým zástupnou činností. Jedná se o poskytování konkrétní hmotné pomoci v nouzi nebo duchovní službu zpovědí, absolucí nebo přímělnými modlitbami. Podle Bonhoeffera je velkou výsadou věřících, že se nemusí spoléhat jen na své vlastní modlitby. V zástupném jednání jednoho pro druhého na základě duchovní lásky se ukazuje velká vnitřní síla společenství věřících. Taková *agapé* může církev postavit do jiné perspektivy postmodernímu nezávislému organizace nevyhledávajícímu mladému člověku, protože i on potřebuje, aby jej někdo nesl a zastupoval před Bohem. V těchto důzazech se ukazuje prakticko-teologický přínos této práce.

Bylo mým přáním představit systematickou teologii v jiném světle než jako vysoce teoretickou disciplínu. Právě tím, že určité souvislosti široce myšlenkově zasazuje a vysvětluje, má dosah do všech teologických oborů, včetně vlivu na život jednotlivce, protože všechny

systematicko-teologické závěry mají nutně své dotažení do konkrétního praktického křesťanství, jak na to upozorňuje Zdeněk Kučera, Christof Schwöbel aj. Opačně platí, že i ostatní teologické disciplíny by měly více zohledňovat závěry a současné diskuse systematické teologie.

Věřím, že i tato práce otevře některým čtenářům nové náhledy na církve i vzájemné propojení našeho každodenního života a vyššího smyslu fungování světa. Taktéž chce být povzbuzením pro znovuobjevení významu církevního společenství, které, na základě dnešního fenoménu skepse mnohých především mladých lidí, není pouze peccatorum communio, ale ukazuje se také jako sanctorum communio právě ve své zástupné činnosti vůči jednotlivci nebo světu.

SEZNAM PUBLIKOVANÝCH PRACÍ, KTERÉ MAJÍ VZTAH KE ZKOUMANÉ PROBLEMATICE

BRAVENÁ, Noemi: *Teologický kontext Bonhoefferova pochopení zástupnosti*. in Evanjelikální teologický časopis. 2/2006. PF UMB : Banská Bystrica. ISSN 1336-1783. s. 51-61.

BRAVENÁ, Noemi. *Srovnání Bonhoefferovy a Lutherovy ekleziologie*. in Evanjelikální teologický časopis. 1/2007. PF UMB : Banská Bystrica. ISSN 1336-1783. s. 47-58.

BRAVENÁ, Noemi. *Zástupce v teologii Dietricha Bonhoeffera*. in Evanjelikální teologický časopis. 2/2007 PF UMB : Banská Bystrica. ISSN 1336-1783. s. 45-59.

V tisku

BRAVENÁ, Noemi. *Kirche und Jugendliche. Sind junge Leute von der Kirche noch ansprechbar?* (referát na X. Mezinárodním Bonhoefferově kongresu v Praze 22.7.-27.7.2008)

BRAVENÁ, Noemi. *Bonhoefferova Etika a jednání pro druhého*.

BRAVENÁ, Noemi. *Teologie zastoupení: komparace teologie CČSH a díla Dietricha Bonhoeffera*

POUŽITÁ LITERATURA

Primární literatura Dietrich Bonhoeffer Werke (DBW)

BONHOEFFER, DIETRICH. *Sanctorum communio : Eine dogmatische Untersuchung zur Soziologie der Kirche.* In Bethge, E.; Feil, E. a další (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke.* 1. sv. (DBW 1). 1. vyd. München : Chr. Kaiser Verlag, 1986. 344 s. ISBN 3-459-01614-0.

BONHOEFFER, DIETRICH. *Akt und Sein.* In Reuter, H.-R. (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke.* 2. sv. (DBW 2). 1. vyd. München : Chr. Kaiser Verlag, 1988. 219 s. ISBN 3-459-01692-2.

BONHOEFFER, DIETRICH. *Schöpfung und Fall.* In Rüter, M.; Tödt, I (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke,* 3. sv. (DBW 3). 1. vyd. München : Chr. Kaiser Verlag, 1989. 195 s. ISBN 3-459-01814-3.

BONHOEFFER, DIETRICH. *Nachfolge.* In Kuske, M; Tödt, I (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke,* 4. sv. (DBW 4). 1. vyd. München : Chr. Kaiser Verlag, 1989. 391 s. ISBN 3-459-01815-1.

BONHOEFFER, DIETRICH. *Gemeinsames Leben : Das Gebetbuch der Bibel.* In Müller, G.-L.; Schönherr, A. (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke,* 5. sv. (DBW 5). 1. vyd. München : Chr. Kaiser Verlag, 1988. 203 s. ISBN 3-459-01686-8.

BONHOEFFER, DIETRICH. *Ethik.* In Tödt, I.; Tödt, H.-E. (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke,* 6. sv. (DBW 6). 1. vyd. München : Chr. Kaiser Verlag, 1992. 566 s. ISBN 3-459-01898-4.

BONHOEFFER, DIETRICH. *Zettelnotizen für Eine Ethik.* In Tödt, I. (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke : Ergänzungsband zu Band 6.* (DBW 6 Ergänzungsband). 1. vyd.

Gütersloh : Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 1993. 241 s. ISBN 3-579-01887-6.

BONHOEFFER, DIETRICH. *Fragmente aus Tegel.* In Bethge, R.; Tödt, I. (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke*, 7. sv. (DBW 7). 1. vyd. München : Chr. Kaiser Verlag, 1994. 314 s. ISBN 3-579-01877-9.

BONHOEFFER, DIETRICH. *Widerstand und Ergebung.* In Gremmels, Ch.; Bethge, E.; Bethge, R.; Tödt, I. (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke*, 8. sv. (DBW 8). 1. vyd. Gütersloh : Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 1998. 776 s. ISBN 3-579-01878-7.

BONHOEFFER, DIETRICH. *Jugend und Studium 1918-1927.* In Pfeifer, H. (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke*, 9. sv. (DBW 9). 1. vyd. München : Chr. Kaiser Verlag, 1986. 712 s. ISBN 3-459-01615-9.

BONHOEFFER, DIETRICH. *Barcelona, Berlin, Amerika 1928-1931.* In Staats, R.; Hase, H.C. (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke*, 10. sv. (DBW 10). 1. vyd. München : Chr. Kaiser Verlag, 1991. 768 s. ISBN 3-459-01899-2.

BONHOEFFER, DIETRICH. *Ökumene, Universität, Pfarramt: 1931-1932.* In Amelung, E.; Strohm, C. (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke*, 11. sv. (DBW 11). 1. vyd. Gütersloh : Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 1994. 578 s. ISBN 3-579-01881-7.

BONHOEFFER, DIETRICH. *Berlin 1932-1933.* In Nicolaisen, C.; Scharffenorth, E.-A. (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke*, 12. sv. (DBW 12). 1. vyd. Gütersloh : Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 1997. 629 s. ISBN 3-579-01882-5.

BONHOEFFER, DIETRICH. *London 1933-1935.* In Goedeking, H.; Heimbucher, M.; Schleicher, H.-W. (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke*, 13. sv. (DBW 13). 1. vyd. München : Chr. Kaiser Verlag, 1994. 596 s. ISBN 3-579-01883-3.

BONHOEFFER, DIETRICH. *Illegale Theologenausbildung : Finkenwalde 1935-1937.* In Dudzus, O; Bobert-Stützel, S.; Schulz, D.; Tödt, I.; Henkys, J. (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke*, 14. sv. (DBW 14). 1. vyd. Gütersloh : Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 1996. 1252 s. ISBN 3-579-01884-1.

BONHOEFFER, DIETRICH. *Illegale Theologenausbildung : Sammelvikariate 1937-1940.* In Schulz, D. (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke*, 15. sv. (DBW 15). 1. vyd. Gütersloh : Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 1998. 762 s. ISBN 3-579-01885-X.

BONHOEFFER, DIETRICH. *Konspiration und Haft 1940-1945.* In Glethoj, J.; Kabitz, U.; Krötke, W. (ed.). *Dietrich Bonhoeffer Werke*, 16. sv. (DBW 16). 1. vyd. Gütersloh : Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 1996. 955 s. ISBN 3-579-01886-8.

HUBER, WOLFGANG; ANZINGER, HERBERT; PFEIFER, HANS-MARTIN (ed.). *Register und Ergänzungen : Dietrich Bonhoeffer.* In *Dietrich Bonhoeffer Werke*, 17. sv. (DBW 17). 1. vyd. Gütersloh : Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 1999. 946 s. ISBN 3-579-01888-4.

ČESKÉ PŘEKLADY DĚL DIETRICHA BONHOEFFERA

BONHOEFFER, DIETRICH. *Etika.* Přel. B. Vik. Praha : Kalich, 2007. 457 s. něm. orig.: Ethik. ISBN 978-80-7017-047-2.

BONHOEFFER, DIETRICH. *Následování : Výklad Kázání na hoře.* Přel. F. M. Dobiáš a A. Molnár. místo vydání, vydavatel i rok vydání – neuvedeno. 132 s.

BONHOEFFER, DIETRICH. *Na cestě k svobodě : Listy z vězení.* Přel. M. Černý, M. Heryán, J. Šimsa. Praha : Vyšehrad, 1991. 287 s. ISBN 80-7021-081-8.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

ABROMEIT, HANS-JÜRGEN. *Das Geheimnis Christi : Dietrich Bonhoeffers erfahrungsbezogene Christologie.* In *Neukirchener Beiträge zur systematischen Theologie.* 8. sv. Neukirchen-Vluyn : Neukirchener Verlag, 1991. 386 s. ISBN 3-7887-1341-3

BETHGE, EBERHARD. *Dietrich Bonhoeffer : Eine Biographie.* 8. vyd. Gütersloh : Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 1994. 1129 s. ISBN3-579-05069-9

FEIL, ERNST. *Die Theologie Dietrich Bonhoeffers. Hermeneutik, Christologie, Weltverständnis.* 1. vyd. München : Chr. Kaiser Verlag, 1977. 430 s.

FUCHS, OTTMAR. *Aspekte einer praktischen Theologie der „Stellvertretung“.* In *Stellvertretung : Theologische, philosophische und kulturelle Aspekte.* Bd. 1 : Interdisziplinäres Symposium Tübingen 2004. Neukirchem-Vluyn : Neukirchener Verlag, 2006. s. 287-312. ISBN 3788721464.

GESTRICH, CHRISTOF. *Christentum und Stellvertretung : Religionsphilosophischen Untersuchungen zum Heilsverständnis und zur Grundlegung der Theologie.* Tübingen : Mohr Siebeck, 2001. 473 s. ISBN 3161474961.

GOLLWITZER, HELMUT. *Von der Stellvertretung Gottes : Christlicher Glaube in der Erfahrung der Verborgenheit Gottes : Zum Gespräch mit Dorothee Sölle.* München : Chr. Kaiser Verlag, 1967. 162 s.

GRÜN WALDT, K. ; TIETZ, CH. ; HAHN, U. (ed.). *Bonhoeffer und Luther : Zentrale Themen ihrer Theologie.* Hannover : Amt der VELKD, 2007. 233 s. ISBN 978-3-9810974-1-0.

HARTMANN, WOLFGANG. *Existenzielle Verantwortungsethik : Eine moraltheologische Denkform als Ansatz in den theologisch-ethischen Entwürfen*

von Karl Rahner und Dietrich Bonhoeffer. In Autiero, A., Römelt, J. (Hg.) Studien der Moraltheologie, Bd. 31, Münster : LIT Verlag, 2005. 320 s. ISBN 3825885046.

LEBAHN, FABIAN. *Wie ist die christliche Ethik zu begründen? : Ein Vergleich der Ansätze von Karl Barth und Dietrich Bonhoeffer unter besonderer Berücksichtigung des Verhältnisses von Gesetz und Evangelium.* 1. Aufl. Nordertstedt : GRIN Verlag, 2006. 88 s. ISBN 3638675572.

LEHMKÜHLER, KARSTEN. *Christologie.* In Grünwaldt, K. ; Tietz, Ch. ; Hahn, U. (Hg.). *Bonhoeffer und Luther : Zentrale Themen ihrer Theologie.* Hannover : Amt der VELKD, 2007. 233 s. ISBN 978-3-9810974-1-0. s. 55-78.

LICHTENBERGER, HANS – PETER. *Stellvertretung und Verantwortung bei Dietrich Bonhoeffer und Emmanuel Lévinas.* In *Stellvertretung : Theologische, philosophische und kulturelle Aspekte. Bd. 1 : Interdisziplinäres Symposium Tübingen 2004.* Neukirchem-Vluyn : Neukirchener Verlag, 2006. s. 287-312. ISBN 3788721464.

LIGUŠ, JÁN, *Víra a teologie Dietricha Bonhoeffera.* 2. opravené a rozšířené vydání, Banská Bystrica : ECM, 1996. 112 s.

LIGUŠ, JÁN. *Christus praesens : Ekleziologie Dietricha Vonhoeffera mezi liberalismem a nacionalismem.* In *Deus et gentes*, 10. sv. 1. vyd. Brno : L. Marek, 2008. 180 s. ISBN 978-80-87127-12-4.

LIGUŠ, JÁN. *Teologický, ekumenický a svědecký odkaz D. Bonhoeffera,* in: *Theologická revue, náboženský dvouměsíčník Husitské teologické fakulty UK v Praze*, č. 1 (1995), s. 13-16 a TR, č. 2 (1995) s. 19-23.

MARTIN, KARL. *Das in Jesus Christus befreite Gewissen.* In Martin, K. (ed.). *Bonhoeffer : Herausforderung zu verantwortlichen Glauben, Denken und Handeln : Denkanstöße – Dokumente – Positionen.* Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus, 2008. 508 s. ISBN 383051524.

MENKE, KARL.- HEINZ. *Stellvertretung : Schlüsselbegriff christlichen Lebens und theologische Grundkategorie.* In *Sammlung Horizonte. Neue Folge.* 29. sv. Freiburg : Johannes Verlag, 1997. 526 s. ISBN 3894113006.

SCHAEDE, STEPHAN. *Stellvertretung.* In Beutel, A. (ed.) *Beiträge zur historischen Theologie.* 126. sv. Tübingen : Mohr Siebeck, 2004. 716 s. ISBN 3161481925.

SÖLLE, DOROTHEE. *Stellvertretung.* In Baltz-Otto, U., Steffensky, F. (ed.). *Gesammelte Werke.* Bd. 3. Stuttgart : Kreuz Verlag, 2006. 360 s. ISBN 378312767X.

SÖLLE, DOROTHEE. *Stellvertretung. Ein Kapitel Theologie nach dem Tode Gottes.* 5. vyd. Stuttgart, Berlin: Kreuz-Verlag Stuttgart, 1968. 208 s.

STÖLTING, ULRIKE. *Zwischen Tradition und Moderne : eine Analyse der Theologie Dietrich Bonhoeffers unter besonderer Berücksichtigung seiner Christologie.* In *Saarbrücker theologische Forschungen,* 6. sv. Frankfurt am Main : Peter Lang, 1998. ISBN 3-631-3334-X.

TÖDT, HEINZ-EDUARD. *Ethik im Ernstfall: Bonhoeffers Denken und Handeln unter den Bedingungen des NS-Regimes.* In SCHARFFENORTH, E.-A. (ed.) *Heinz Eduard Tödt : Theologische Perspektive nach Dietrich Bonhoeffer.* Gütersloh : Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 1993. 286 s. ISBN 3-579-02017-X. 2. kapitola. s. 61-216.

VON LENGERKE, GEORG. *Die Begegnung mit Christus im Armen.* In Greshake, G., Kehl, M., Löser, W. (ed.). *Studien zur systematischen und spirituellen Theologie.* 43. sv. Würzburg : Echter Verlag. 357 s. ISBN 3429028523.

JINÁ LITERATURA

ALTHAUS, PAUL. *Die Theologie Martin Luthers.* 2. vyd. Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus – Haus Mohn, 1963, 392 s.

ANSELM Z CANTERBURY, *Cur deus homo : Barum Gott Mensch geworden.* lateinisch und deutsch. 2. vyd. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1958. 155 s.

BAUR, JÖRG. *Ubiquität. In Creator est Creatura : Luthers Christologie als Lehre von der Idiomenkommunikation.* In Bayer O., Härle, W. (ed.) *Theologische Bibliothek Töpelmann.* Berlin : Walter de Gruyter, 2007. 323 s. ISBN 3110192764. s. 186-301.

BAYER, OSWALD; GLEED, BENJAMIN. (ed.). *Creator est Creatura : Luthers Christologie als Lehre von der Idiomenkommunikation.* In Bayer O., Härle, W. (ed.) *Theologische Bibliothek Töpelmann.* Berlin : Walter de Gruyter, 2007. 323 s. ISBN 3110192764.

DOBIÁŠ, FRANTIŠEK, M. *Repetitorium Dogmaticum.* Skripta katedry sociální theologie, řada B, č.1, rozmnoženo jako rukopis. Praha : Komenského evangelická bohoslovecká fakulta, 1951. 109 s.

EBELING, GERNARD. *Luther : Einführung in sein Denken.* Tübingen : J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1964 321 s.

FUCHS, OTTMAR. *Aspekte einer praktischen Theologie der „Stellvertretung“,* in Janowski, Ch.; Janowski, B.; Lichtenberger, H. *Stellvertretung : Theologische, philosophische und kulturelle Aspekte. Bd. 1 : Interdisziplinäres Symposium Tübingen 2004.* Neukirchem-Vluyn : Neukirchener Verlag, 2006. s. 225-264 ISBN 3788721464.

GALING, KURT (ed.). *Die Religion in Geschichte und Gegenwart : Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft*. Sv. 6. Sh - Z. 3. vyd. Tübingen : Mohr Siebeck, 1986. 1970 s. ISBN 3-16-145098-1.

HARNACK, ADOLF. *Dějiny dogmatu*. 3. vyd., přel. F. Žilka in *Knihovna Samostatnosti*. Sbíрка poučných spisů a pojednání o otázkách časových. Praha : Samostatnost, 1903. 372 s.

HOFFMANN, NORBERT. *Sühne : Zur Theologie der Stellvertretung*, in Sammlung Horizonte, Neue Folge, Bd. 20. Einsiedeln : Johannes-Verlag, 1981. 137 s. ISBN 3-265-10236-X

JANOWSKI, CHRISTINE; JANOWSKI, BERND; LICHTENBERGER, HANS. (ed.). *Stellvertretung : Theologische, philosophische und kulturelle Aspekte. Bd. 1 : Interdisziplinäres Symposium Tübingen 2004*. Neukirchem-Vluyn : Neukirchener Verlag, 2006. 371 s. ISBN 3788721464.

JANOWSKI, BERND. *Ecce homo : Stellvertretung und Lebenshingabe als Themen Biblischer Theologie*. In Frey, J., Hartenstein, F., Janowski, B., Konradt, M., Schmidt, W., H. (ed.) *Biblich-Theologische Studien*, 84. sv. Neukirchem-Vluyn : Neukirchener Verlag, 2006. 112 s. ISBN 3788722029.

KUČERA, ZDENĚK. *Trojiční teologie. Základ teologie ve zjevení*. In *Pontes pragenses*. 21. sv. Brno : L. Marek, 2002. 296 s. ISBN 80-86263-21-5.

KUČERA, ZDENĚK. *Trojiční teologie. Kniha třetí. Časovost trojiční teologie*. Praha : Blahoslav, 1983. 95 s.

LANE, TONY. *Dějiny křesťanského myšlení*. 1 vyd. přel. J. Bartoň, Š. Bouzková aj. Praha : Návrat domů. 286 s. ISBN 80-85495-47-X.

LIGUŠ, JÁN. *Propedeutické systematicko-teologické reflexie o kresťanskej viere v Boha : Dogmatika 1*. Banská Bystrica : UMB. 191 s. ISBN 80-8083-319-2.

- MÁDR, ADOLF.** *Dietrich Bonhoeffer v Československu*, in NR r. XXXVI (1965), s. 71-77.
- NOVOTNÝ, ADOLF.** *Biblický slovník*. Praha : Kalich, 1956. 1406 s.
- PANNENBERG, WOLFHART.** *Systematische Theologie*. sv. 2. Göttingen : Vandenhoeck und Ruprecht, 1991. 564 s. ISBN 3-525-52187-1.
- ROSKOVEC, JAN.** *K problému zástupnosti v biblické soteriologii*. In *Teologická reflexe*, XII. UK ETF : Praha, 2006. s. 60-72. ISSN 1211-1872.
- ROSKOVEC, JAN.** *K počátkům křesťanské soteriologie: apoštol Pavel, její svědek a interpret*. Praha: UK ETF, 2002, 362 s.
- SEEBERG, REINHOLD.** *Christliche Dogmatik : Die spezielle christliche Dogmatik: Das Böse und die sündige Menschheit, der Erlöser und sein Werk, die Erneuerung der Menschheit und die Gnadenordnung, die Vollendung der Menschheit und das ewige Gottesreich*. 2. sv. Erlangen : Deichert, Scholl, 1925. 690 s.
- SCHMITT, FRANCISCUS, SALESIUS.** *Předmluva.*, in von Canterbury, Anselm. *Cur deus homo*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1958. 155 s.
- SCHWÖBEL, CHRISTOF.** *Gott in Beziehung : Studien zur Dogmatik*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2002. 482 s. ISBN 3-16-147846-0
- SIEBENSCHIN, HUGO** (ed.) a kol. *Německo-český slovník A-L. a Německo-český slovník M-Z*. Praha : SPZ, 1970. 1442 s.
- SPISAR, ALOIS.** *Ethika v duchu církve československé*. In edice Blahoslav knihy o náboženství a pro náboženství, XVIII. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1948. 352 s.
- SPISAR, ALOIS.** *Zápas se zlem*. in Edice Ježíš a dnešní svět. Sv. 5. Praha, 1946. Rozmnoženo jako rukopis pro vnitřní potřebu Akademického klubu Tábor. 16 s.
- TRTÍK, ZDENĚK.** *Slovo víry*. Praha : Blahoslav, 1963. s. 99.
- TRTÍK, ZDENĚK.** *Spása v Kristově kříži*. in *Theologická revue CČSH*. roč. 9. Praha : Ústřední rada CČSH, 1976. s. 103 – 108.

TRTÍK, ZDENĚK. *Kristologie v duchu církve československé, Praha : Samospráva bohoslovecké koleje církve Československé, 1947. s. 32.*

TRTÍK, ZDENĚK. Vztah já – ty a křesťanství. Význam osobnosti a osobních vztahů v křesťanství. Blahoslav : Praha, 1948, 207 s.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Titel vorliegender Doktorarbeit ist: *Jesus Christus, Bruder und Nächste handeln an meiner Stelle. Stellvertretung in Dietrich Bonhoeffers Theologie*. Diese Untersuchung versteht sich als einen kleinen Beitrag zur systematisch-theologischen Diskussion über Stellvertretungstheologie.

Diese Erforschung verfolgt fünf Hauptziele. Erstens, stelle ich die Bedeutung und Entfaltung der Gedanken über Stellvertretung im Rahmen des ganzen theologischen Vermächnisses Bonhoeffers Theologie dar. Zweitens, versuche ich die Hauptbegriffe und ihre theologische Inhalte von der Perspektive der verschiedenen theologischen Aspekte zu definieren, um damit die ganze Breite des theologischen Kontextes vom Stellvertretungshandeln Christi für den Menschen zu gewinnen. Drittes Ziel dieser Arbeit sehe ich im praktischen Verständnis der Problematik, in dem die Stellvertretung als alltägliches Phänomen im Rahmen *iustitia civilis* angenähert wird. Auf Grund des Bonhoefferschen Gedankens über Christus als Gott-Mensch *pro-me* und seiner Relation zu dem Paulischen Begriff *homo ioma sarkos* und mit der Darstellung der Gestalten Christi in der Kirche, versuche ich eine neue auf die Lebenspraxis hin bezogene Interpretation des Stellvertreters anzubieten, der als Erhöhter und

Erniedrigter zugleich gegenwärtig ist und kontinuierlich als vere Deus vere homo auch heute handelt. Und das ist das vierte Ziel. Das letzte Vorhaben der Untersuchung hängt mit dem Umriss der heutigen theologischen Diskussionen über Bonhoefferscher Problematik des Handelns an Stelle des anderen zusammen sowohl im Rahmen der europäischen systematisch-theologischen Reflexionen als auch der Theologen der Tschechoslowakischen Hussitischen Kirche in der Tschechischen Republik.

Diese ganze Abhandlung ist in acht Kapiteln gegliedert. In dem ersten Kapitel stelle ich den Begriff der Stellvertretung als aktuelles Problem und seine Beziehung zu den anderen theologischen Fächern vor. In dem zweiten Kapitel wird der gegenwärtige Forschungszustand der behandelten Problematik inklusive des Beitrages der Sekundärliteratur und hussitischen Theologen vorgelegt. In dem dritten Teil untersuche ich in der Kürze die historische systematisch-theologische Retrospektion des Bonhofferschen Begriffs des Handelns anstatt des Anderen.

Das anthropologisch-hamartologische Aspekt (das vierte Kapitel) behandle ich im Zusammenhang des Sündenfalls und seiner theologisch-ethischen Konsequenzen in dem Menschenleben wie Entzweiung, Schuld, Ichsucht, Gewissen, Scham, Einsamkeit und Verlust der geschaffenen Freiheit. In dem nachstehenden fünften Teil der Arbeit ziehe ich das biblisch-geschichtliche Handeln an Stelle des

Anderen in dem Alten (Abraham, Mose) und Neuen Testament (Jesus Christus, Paulus) in Betracht. Der Inhalt des sechsten Kapitels konzentriert sich auf christologisch-soteriologischen Grundlage der Stellvertretung Christi als ein kontinuierlich geschehenes Wirken von seiner Inkarnation bis zur Parusie. Jesus Christus als der Stellvertreter ist als Gott-Mensch pro-me in der Gestalt des Wortes, Sakramentes und Gemeinde gegenwärtig.

Auf die oben erwähnten Überlegungen knüpft das siebte Kapitel an, in dem ich den eklesiologisch-ethischen Aspekt des stellvertretenden Handelns innerhalb der Kirche als die Gemeinschaft der Heiligen untersuche. In dem letzten Teil dieser Untersuchung wird die Stellvertretung im alltäglichen Leben erforscht, wobei es deutlich sein wird, dass auch die bürgerlichen Pflichten im Rahmen der Mandatenlehre wie das Handeln zwischen den Eltern und Kindern, Arbeitnehmern und Arbeitgebern usw. letztendlich unter der Herrschaft Christi gestellt werden. Diese Arbeit wird mit dem Abschluss, der Deutschen Zusammenfassung, Namensregister und dem Literaturverzeichnis beendet.

BIBLIOGRAFICKÁ IDENTIFIKACE

Doktorská práce s názvem *Ježíš Kristus, bratr a bližní jednají na mém místě. Zástupnost v teologii Dietricha Bonhoeffera* je příspěvkem k systematicko-teologické diskuzi o teologii zastoupení. Práce je rozdělena do osmi kapitol. Nejdříve je představen pojem zástupnost jako aktuální problém a současný stav bádání v této oblasti. Dále je přiblíženo Bonhoefferovo myšlení v systematicko-teologickém kontextu. Následující kapitoly objasňují obsah a teologické souvislosti pojmu zastoupení z následujících hledisek: antropologicko-hamartologického, biblicko-dějinného, christologicko-soteriologického, ekleziologicko-etického a eticko-sociálního.

KLÍČOVÁ SLOVA

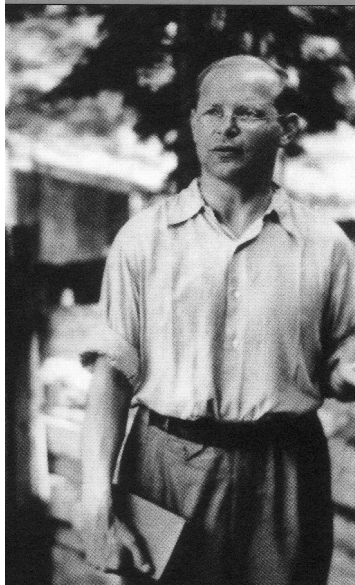
- zástupnost
- zástupce
- zastupovaný
- staré lidstvo
- církev jako nové lidstvo
- individuální a kolektivní osoba
- Bohočlověk pro-me
- služba
- přímluvná modlitba
- zástupnost a *iustitia civilis*
- učení o Božích mandátech

The doctoral theses titled by: *Jesus Christ, Brother and Neighbour Act in My Place. Deputyship in Dietrich Bonhoeffer's Theology* presents a contribution to the systematic-theological discussion concerning the relationship theology to deputyship. The submitted work has been divided into eight chapters. First of all, the concept of deputyship is being presented as a burning actual problem together with the current research situation in this field. In addition to that, the submitted paper observes Bonhoeffer thinking in the systematic-theological context. All of the following parts elucidate the content and theological connections of the deputyship from the following point of views: from the anthropologic hamartological, historic-biblical, soteriologic-Christological, ecclesiological-ethical and socially-ethical.

KEY WORDS

- Deputyship
- Deputize
- stand in for
- old humanity
- church as a new humanity
- individual and collective person
- God-Man pro me
- service
- intercession prayer
- deputyship and iustitia civilis
- God's mandate teaching

Dietrich Bonhoeffer se narodil dne 4. února 1906 ve Vratislavi jako nejmladší syn z osmi dětí profesora psychiatrie a neurologie Karla Bonhoeffera a Pavly Bonhoefferové roz. Haseové. V roce 1923 začal studovat teologii v Tubinkách a o rok později pokračoval na univerzitě v Berlíně, kde koncem roku 1927 složil státní závěrečné zkoušky a úspěšně obhájil disertační práci s názvem *Sanctorum communio*. V letech 1928-1929 pobýval Bonhoeffer v Barceloně ve Španělsku na ročním vikariátu a po návratu působil na univerzitě v Berlíně jako asistent

systematické teologie.

Habilitoval se v roce 1930 prací *Akt a bytí* a své univerzitní působení ukončil v roce 1933. V letech 1935-1940 Bonhoeffer vzdělával budoucí faráře Vyznávající církve v ilegálních kazatelských seminářích ve městech Finkenwalde a Zingst. Po jejich uzavření mu byla v roce 1940 zakázána jakákoliv publicistická činnost a byl mu uložen zákaz veřejné promluvy. Tentýž rok se Bonhoeffer připojil k práci ve zpravodajské službě Abwehru a po nepodařeném atentátu na Hitlera v roce 1943 byl spolu se svým švagrem Hansem von Dohnanyim i jinými zatčen. Nejdříve byl v mírnějším domácím vězení v Tegelu v Berlíně, v říjnu 1943 již v těžké přísně izolované vazbě v ulici Prince Albrechta. Na začátku roku 1945 byl Bonhoeffer převezen do koncentračního tábora v Buchenwaldu, potom do Flossenburku, kde byl 9. dubna 1945 na zvláštní rozkaz Himmlera popraven oběšením.